

FESTES I COSTUMS

TOTS SANTS

Ajuntament de
Calvià Mallorca

Cultura
calvia.com

DL PM 1343-2019

L'1 de novembre se celebra **Tots Sants**, una festa antiga que es commemora arreu del món i que ve marcada per la veneració i el record als morts.

La data de celebració s'ha relacionat amb una pauta matemàtica molt repetida. El número 40 surt en nombroses celebracions. Així, l'Ascensió s'esdevé 40 dies després de Pasqua i el Dimecres de Cendra, l'inici de la Quaresma, té lloc quaranta dies abans del Diumenge de Pasqua. Els dies 1 i 2 de novembre no corresponen a cap efemèride solar ni tampoc lunar, com sí passa en altres celebracions de gran importància (Nadal, Sant Joan o Pasqua). Però el 22 de setembre ha tingut lloc l'equinocci de la tardor, el moment en què el dia i la nit tenen la mateixa durada, i justament quaranta dies més tard celebrem la festa de Tots Sants i, al dia següent, els Morts.

Les dues festes són, en les seves arrels, festes de tardor –temps de transició entre l'estiu i l'hivern, caracteritzat pel canvi en els hàbits i els ritmes de la vida quotidiana– que ens anuncien la imminent proximitat de l'hivern i determinen l'inici del cicle de la terra: després de l'abundor i les collites de l'estiu, ve el repòs, la mort aparent de la natura. Comença el cicle anual de la foscor i el fred i es passa del temps relativament benigne al temps hivernal: les nits seran més llargues i els dies més curts; la climatologia farà més dura la vida... Però també és el moment de la sembra, promesa del ressorgiment de la vida amb el retorn del bon temps.

Tot i que els costums i tradicions de Mallorca relacionats amb Tots Sants es mantenen sortosament vius, darrerament ha agafat força entre la jovenalla la celebració de la moda del Halloween, un costum importat que no hauria d'arraconar, ni molt menys supplantar, les tradicions més nostrades.

ORÍGENS DE LA FESTA

Per als antics grecs, Hades –el déu del món subterrani i dels difunts– permetia als espectres dels humans que havien duit una vida virtuosa ascendir fins a la superfície de la terra i manifestar-se als seus descendents, amb els quals podien parlar.

Ja en el context cristià, trobam l'origen de la festa a la primària del segle VII, quan el papa Bonifaci IV, en comptes de fer enderrocar el Panteó de Roma (el temple pagà de Tots els Déus), el purificà i el consagrà a la Mare de Déu i a Tots els Màrtirs, alhora que disposà que cada any se celebràs una festa dedicada als sants anònims i desconeguts. Dos segles més tard, el papa Gregori IV va designar el dia 1 de novembre com a dia d'aquesta celebració, i a finals del segle X se n'hi va afegir una altra –l'endemà, el 2 de novembre–, dedicada a pregar per als difunts, tradició que encara perdura.

COSTUMS I TRADICIONS ASSOCIADES A LA FESTA DE TOTS SANTS

Costums ja desapareguts

A la baixa Edat Mitjana, el Dia dels Morts les famílies posaven pa sobre les tombes. Era el que anomenaven «pa» o «panetets dels morts», que recollien els pobres.

També en temps passat, la nit de Tots Sants els campaners havien de tocar a difunts tota la nit perquè ningú no s'oblidàs de resar per les ànimes del Purgatori i pels fidels difunts. Els veïns, agraïts –o potser tips de sentir-los–, cap a la mitjanit els portaven fruites seques, algunes galetes o dolços de vi blanc.

Un altre antiquíssim costum relacionat amb aquesta festivitat era menjar magrana, per la creença que per cada gra d'aquesta fruita menjat sortia una ànima del Purgatori.

Els nostres padrins també encenien les anomenades «animetes». Com que hi havia la creença que la nit de Tots Sants les ànimes dels difunts tornen a visitar la llar familiar, per assenyalar-los el camí s'encenien aquestes llumeneres especials, que cremaven sobre un recipient d'oli.

La visita al cementeri

La idea de la mort perdura en la memòria familiar i social en forma de visites als cementeris –costum molt antic, d'origen romà– i d'ornamentació funerària amb ciris i corones i rams de flors. Entre aquesta aportació floral, a Mallorca hi destaquen els estranys o crisantems. Acompanyava la festivitat de Tots Sants el toc melangiós de les campanes de les esglésies, que encara ara podem sentir a molts de pobles de les nostres Illes.

A Calvià i as Capdellà, el dia de Tots Sants es fa una missa al cementeri i, com en molts altres llocs, els familiars veneren la memòria dels seus difunts.

Tots Sants i la gastronomia: castanyes, panellets, bunyols i rosaris

A finals del segle XVIII el costum de menjar castanyes estava molt generalitzat, i varen començar a servir-se en paradetes pel carrer ja torrades. «Calentes i grosses; qui en vol, ara que fumen?», cridaven les castanyeres. Al mateix temps, els forners varen començar a fer panellets per acompanyar les castanyes. Sembla que el costum de consumir panellets per Tots Sants arribà a Mallorca procedent de Barcelona.

Un costum molt arrelat en aquesta època de l'any, ja des de la revetla de les Verges, és menjar bunyols. Com que les ànimes «parlen» mitjançant el vent (de fet, *anemos*, en grec, vol dir «vent»), potser per això nosaltres, simbòlicament, prenem per Tots Sants bunyols de vent.

A Mallorca ha perviscut, durant aquests dies, la tradició que els padrins i padrines joves regalin un rosari als fillols i filloles. Són uns *rosaris* fets amb fruita confitada, panellets i xocolata, tot passat per un fil i amb una *patena* de carabassat, en què hi ha una estampa amb una imatge, sagrada o no.

RECEPTA DE BUNYOLS DE PATATA

Ingredients per a vuit persones

- 400 g de patata cuita i passada pel colador xinès
- 175 g de sucre
- Un polsim d'anís
- Tres vermells d'ou
- El suc d'una taronja
- 100 grams de farina
- Una tasseta d'aigua
- Mitja tasseta d'oli d'oliva, oli per fregir i sucre per enllustrar

Elaboració

Posarem en un ribell el puré de patata (ben escorregut i fred), amb el suc de taronja, l'aigua, l'oli, els vermells d'ou i l'anís. Ho batrem tot amb una espàtula de fusta fins que la mescla sigui cremosa i el sucre s'hagi dissolt. Tot seguit hi afegirem la farina, a poc a poc, i un cop aconseguit el punt (la pasta s'ha de poder agafar a pessics), fregirem els bunyols en oli calent i abundant. Els escorrerem bé l'oli i serviren els bunyols calents i coberts amb sucre.

Recepta extreta del llibre *Reposteria balear* (1987), de Caty Juan de Corral.

POESIES, REFRANYS I GLOSES DE TOTS SANTS

Per Nadal, la coca bamba, per a Pasqua, rubiols, per Tots Sants seran bunyols que us diran: «arramba, arramba».

(Maria Antònia Salvà)

Per Tots Sants, castanyes i caragols amb banyes.

De Tots Sants a Sant Andreu, vent o pluja o fred o neu.

Per Tots Sants, capes i mocadors grans.

De Tots Sants a Sant Martí, sembra, si vols collir.

Per Tots Sants, les olives fan mig oli.

RECEPTA DE PANELLETS

Ingredients

- ½ kg d'ametles pelades i capolades
- 40 g de sucre
- Un blanc d'ou
- Un moniato petit
- Una clovella de llimona
- Canyella
- Oli per untar la llauna

Elaboració

Rentarem i bullirem el moniato amb la pell. En ser cuit, el pelarem i esclafarem. Amb la capoladora podem capolar les ametles i les posarem dins un ribellet, hi afegirem el sucre, el blanc d'ou, el moniato, la clovella de llimona ratllada i una culleradeta de canyella. Ho pastarem tot ben pastat fins que formarà una massa ben compacta. Ja podem començar a fer bolles i, si volem, decorar-les amb pinyons. Ara untarem una llauna d'oli, hi posarem els panellets al damunt, posant esment que no es toquin, i ho enforarem, amb el forn bastant calent, devers un quartet d'hora. Són molt bons de coure, així que hem de vetlar que no es cremin.

BIBLIOGRAFIA

AMADES, JOAN. *Costumari català. El curs de l'any*. Vol. V. Edicions 62, Barcelona 2006.

Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses. Alta Fulla Editorial i Fundació Serveis de Cultura Popular (Dir.: Gabriel Janer Manila), Barcelona 1992.

JANER MANILA, Gabriel. *Les festes llunyanes. Tradició i llegenda dels mallorquins*. J.J. Olañeta Editor, col·lecció «La Foradada», 63, Palma 1999.

LLOPART I PUIGPELAT, M. Dolors. «L'origen de la festa de Tots Sants i de Difunts». A: *Les festes de castanyes i panellets*. Pere Rovira, Barcelona 1982.

* Els gravats de la portada i de la pàgina 3, que representen la tradició de les castanyeres, són extretes del *Costumari català* de Joan Amades.

Departament de Cultura

www.calvia.com/cultura
Tel.: 971 139 181
a/e: cultura@calvia.com

Segueix-nos a:

f Facebook: culturacalvià
@ Instagram: @calviacultura
Twitter: @culturacalvia